

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.4>

УДК 338:334:339.9

М. М. Біль,

д. е. н., с.н.с., старший науковий співробітник

відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ¹

M. Bil,

*Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of Department
of problems of social and humanitarian development of the region,*

*State institution «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the
NAS of Ukraine»*

FOREIGN EXPERIENCE OF THE POST-WAR RECOVERY OF THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено зарубіжний досвід повоєнного відновлення для виокремлення пріоритетів його адаптації в Україні при різних сценаріях. Проаналізовано досвід повоєнного відновлення країн Європи, зокрема Німеччини й Польщі, Японії, країн-учасниць Балканської війни, Грузії, Ізраїлю, Південної Кореї. Зарубіжний досвід показав, що країни пройшли свій шлях повоєнного відновлення, але спільним знаменником були сильна міжнародна

¹ Дослідження виконано в рамках гранту 2020.02/0215 «Фінансові детермінанти забезпечення економічного зростання регіонів та територіальних громад на засадах поведінкової економіки» за підтримки НФДУ.

підтримка, системні й результативні внутрішні реформи, незворотність європейського й євроатлантичного вибору на противагу збереженню російських впливів. Визначено основні сценарії перебігу повномасштабної війни – продовження активної фази війни, перехід активної фази війни у затяжну, деокупація частини територій і заморожування ситуації на тимчасово окупованих територіях, деокупація всіх територій і повернення до кордонів 1991 року. В їхньому розрізі запропоновано пріоритетні заходи на основі кращого досвіду зарубіжних країн. Обґрунтовано, що заходи з відновлення мають враховувати базовий виклик невизначеності для України – тяглість російської агресії.

The foreign experience of post-war recovery in order to highlight the priorities of its adaptation in Ukraine under various scenarios in the article is researched. The post-war recovery experience of European countries, in particular Germany and Poland, Japan, countries participating in the Balkan War, Georgia, Israel, and South Korea, is analyzed. Foreign experience shows that the countries had gone through their path of post-war recovery, but the common denominator was strong international support, systematic and effective internal reforms, the irreversibility of the European and Euro-Atlantic choice as opposed to the preservation of russian influence. The main scenarios of the course of a full-scale war in Ukraine are defined – the continuation of the active phase of the war, the transition of the active phase of the war to a protracted one, the de-occupation of part of the territories and the freezing of the situation in the temporarily occupied territories, the de-occupation of all territories and the return to the borders of 1991. In their section, priority measures are proposed based on the best experience of foreign countries. Among the key measures at the stage of the continuation of hostilities in the active or protracted phase, the irreversibility of Ukraine's pro-European and Euro-Atlantic integration orientations with a break from russian ties and non-return to pro-russian political elites (the negative experience of Georgia) is singled out. The implementation of the «Marshall Plan» for Ukraine based on the experience of the post-war recovery of European countries with the support of the USA should be focused on the indirect long-term effects of the development of a market and stable environment, which will ensure the effective use of resource potential and attraction of investments. Attention is paid to the importance of stimulating domestic investments of the population in conditions of growth of institutional trust in the authorities using the tools of state guarantees, soft loans, taxation and other situational preferences (experience of South Korea). Stimulating

domestic investments is also necessary to avoid Ukraine's absolute dependence on international aid (the negative experience of Bosnia and Herzegovina). The destructiveness of preserving agrarian or agrarian-industrial specialization of the Ukrainian economy is emphasized, with the need for priority development of the military-defense complex and Industry 4.0 industries (the experience of the post-war recovery of European countries with the support of the United States according to the «Marshall Plan» and the experience of Israel). It is justified that recovery measures should take into account the basic challenge of uncertainty for Ukraine – the persistence of russian aggression.

Ключові слова: *повоєнне відновлення економіки, зарубіжний досвід, сценарії перебігу війни, план відновлення, внутрішні інвестиції, міжнародна підтримка.*

Keywords: *post-war economic recovery, foreign experience, war scenarios, recovery plan, domestic investments, international support.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У першій активній фазі війни 2022-2023 років в Україні розпочався активний процес планування повоєнного відновлення – без чіткого розуміння тривалості й наслідків війни та сценарного прогнозування. Одним з головних результатів владних рішень першого року повномасштабної війни був розроблений План Відновлення України, який містить понад 500 проєктів за 17 національними програмами [1]. Низка проєктів були заплановані в реалізації ще 2022 року.

Більш реалістичними й послідовними в оцінках були міжнародні партнери України. За результатами роботи 3-х основних міжнародних конференцій з питань відновлення України у м. Лугано, м. Берлін 2022 року та м. Лондон 2023 року запропоновано етапи забезпечення довгострокової стійкості та резилентності України: етап 1 «бойові дії та воєнний стан» з пріоритетами вирішення нагальних проблем, збереження економіки, задоволення основних потреб населення; етап 2 «перехід до вільної ринкової економіки» з пріоритетами вирішення проблем на засадах «усунення» вузьких місць, розробки перехідної економічної моделі; етап 3 «відродження та переосмислення сталої економічної моделі» з пріоритетами реалізації «Плану

Маршалла» для України.

Важливий момент, що «План Маршалла» для України планується до реалізації після завершення війни. Часові координати цього невизначені. Тому планування відновлення економіки України за різними сценаріями слід починати вже сьогодні і це є актуальною проблематикою наукових досліджень.

Основою підходу до етапизації відновлення України є розуміння міжнародними партнерами історичних передумов та геополітичних розкладів повномасштабної війни в Україні, а також базування на досвіді причин й наслідків інших воєн, збройних та міждержавних конфліктів. Тому для України актуально вивчати зарубіжний досвід повоєнного відновлення та визначати пріоритети його адаптації на різних етапах та при різних сценаріях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати статті базуються на результатах наукових та експертних розвідок щодо зарубіжного досвіду повоєнного відновлення з метою виокремлення найбільш ефективних практик для України. Зокрема, це дослідження авторів: Д. Бадрак [8], Т. Богдан [5], О. Дмитренко [4], С. Косаречич [6], В. Луняка [3], А. Сашкова [3], Т. Шуба [3], Ю. Юрків [2]; з інформаційних джерел Української Правди, УкрІнформ, Transparency International Україна [7], Центру Дністрянського та ін.

Доповнюючи дані напрацювання у статті здійснено розподіл пріоритетів адаптації зарубіжного досвіду повоєнного відновлення економіки України при різних етапах-сценаріях.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування пріоритетів адаптації зарубіжного досвіду повоєнного відновлення в контексті етапної пріоритизації для економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейські країни та Німеччина. Відбудова Європи після Другої світової війни здійснювалась спочатку згідно «Плану Моргентау» впродовж 1944-1947 років, що пріоритизував відновлення Німеччини як аграрної економіки, а далі – згідно знаменитого «Плану Маршалла» впродовж 1948-1952 років. «План Моргентау» передбачав демілітаризацію Німеччини, ліквідацію підприємств важкої промисловості з повним міжнародним контролем регіонів з промисловою спеціалізацією та підтримкою аграрної сфери. Цей підхід згодом був

відкинутий, оскільки вказує на вразливість економіки країни з аграрною спеціалізацією. Основою її стійкості має бути промисловість: у 40-х роках ХХ століття такою вважалась важка, але в сучасному світі з високим рівнем технологічності й цифрового супроводу провідною визначено роль Industry 4.0.

Деструктивними є тези, що Україна у повоєнній відбудові буде зберігати аграрну спеціалізацію. Попри її ресурсно-територіальний потенціал та вагомість сільського господарства в структурі експорту, домінування аграрної чи навіть аграрно-промислової спеціалізації економіки є чинником її вразливості в умовах тяглості російської агресії.

«План Маршалла», що реалізовувався впродовж 1948-1952 років, передбачав фінансову допомогу більшості країнам Західної Європи, а також Туреччині (країни СРСР, Польщі і Чехословаччина під тиском радянської влади відмовились отримувати допомоги). Досвід реалізації Плану Маршалла для України цінний не стільки з точки зору пріоритетів, адже сучасні умови глобалізації й технологізації вже інші, як з точки зору закономірностей ефектів. Спрямована фінансова допомога не забезпечила короткострокове економічне зростання країн, однак у середньо- й довготривалій перспективі каталізувала інвестиційні процеси, стабілізувала сферу державних фінансів, підвищила продуктивність використання людського потенціалу, врешті – сприяла переходу економік на ринкові засади.

Таким чином, головні ефекти «Плану Маршалла» для України мають полягати у розвитку ринкового середовища з ефективним використанням ресурсного потенціалу, залученням інвестицій у відносно стабільних умовах.

Німеччина. Країн-агресор у Другій світовій війні, зокрема західна її частина, в рамках «Плану Маршалла» отримала близько 10 % фінансової допомоги США. Сьогодні це одна з найсильніших економік світу. Досвід Німеччини, як і Північної та Південної Кореї після Корейської війни 1950-1953 років, є найбільш цінним для України у випадку вимушеного поділу території на різні частини. Цей сценарій для України видається неприйнятним у публічному дискурсі, однак у науково-експертному плані його важливо розглядати і досвід Німеччини показує, що такий поділ може бути тимчасовим вирішенням питання з подальшим возз'єднанням на дипломатично-

економічних засадах.

Досвід повоєнного відновлення Західної Німеччини для України є цінним з точки зору реалізації реформ. Економіка країни була в критичному стані. Гіперінфляція сягала 600 %. Разом з тим, експерти оцінюють швидку стабілізацію ситуації в країні завдяки (1) фінансовій допомозі США, (2) ощадному використанню ресурсів, (3) ефективним реформам, (4) високій продуктивності праці населення та його поведінковому менталітету – дисциплінованості, організованості, чіткості [2]. У післявоєнній Німеччині були проведені реформи у сфері земельних відносин, цінового державного дерегулювання, впровадження податкових пільг на експорт.

Якщо питання поведінкового менталітету німців для населення України не можна штучно нав'язати, адже це сформовані тисячоліттями ментальні архетипи, то пріоритети реформ є вкрай актуальними, особливо що стосується податкових пільг на експорт. Ризик криється у відсутності податкової культури в Україні. Але за якісних реформ у судочинній і правовій системах цю проблему можна поступово вирішити.

Польща. Відбудова Польщі після Другої світової війни теж є прикладом для України. Однак ключовим стимулятором розвитку Польщі став вступ до ЄС 2004 року. Польща є взірцем для України щодо шляху та використання можливостей євроінтеграції. Шлях Польщі до ЄС характеризувався політичною послідовністю, активною позицією громадянського суспільства, церковних та профспілкових інститутів, профспілок, патронатом Німеччини і Франції [3, с. 156]. Для України сучасним патроном в ЄС є вже Польща. Необхідно активізувати громадянське суспільство, профспілкові й церковні інститути та через тиск на політичну еліту впроваджувати очікувані реформи з переходом до європейських стандартів.

Що стосується повоєнного відновлення Польщі, то його особливістю був початок інфраструктурної та житлової відбудови, коли бойові дії ще тривали, але точково й на відносно безпековій відстані від фронтових ліній. Недоліком повоєнного відновлення Польщі експерти визначають певні просторові дисбаланси у пріоритизації відбудови промисловості та житлової інфраструктури, що загострювало економічні vs соціальні проблеми.

Південна Корея. Корейська війна 1950-1953 років була наймасштабнішим військовим протистоянням періоду Холодної війни. Цінність досвіду Південної Кореї для України визначається тим, що дана країна зазнала колосальних руйнувань інфраструктури та економіки. Але попри значну міжнародну фінансову допомогу влада Південної Кореї не змогла забезпечити швидкого відновлення через неефективне використання одержаних активів.

Стримуючим чинником для повоєнного відновлення економіки Південної Кореї були змінюючі один одного авторитарні режими. Тому для отримання очікуваних ефектів, що дозволило Південній Кореї увійти у топ-10 країн світу за розміром ВВП, були здійснені (1) поступова політична модернізація, (2) залучення інвестицій (міжнародних партнерів та внутрішніх) в індустріалізацію паралельно з олігархічною легалізацією, (3) системна підтримка науки та освіти для розвитку інтелектуального капіталу промислового виробництва, що став конкурентоспроможним на міжнародному ринку [4]. Як результат, через стимулювання внутрішніх інвестицій (державні гарантії, податкові пільги та інші преференції) вдалось додатково мобілізувати фінансові ресурси, не будучи виключно залежними від зовнішньої підтримки, та задовольняти потреби європейських країн в імпорті технологічної продукції.

Балканські країни – Боснія та Герцеговина, Хорватія. Боснійська війна початку 90-х років XX століття була наслідком кризи через розпад Югославії та, на відміну від України, доповнювалась релігійним фактором. Досвід Балканських країн для України важливий з погляду особливостей допомоги ЄС. Саме ЄС був основним фінансовим донором повоєнного відновлення економіки Балканських країн, коли для Південної Кореї та відбудови після Другої Світової війни самої Європи – США.

ЄС для відновлення Балканських країн використовував програмно-цільовий підхід. У рамках програми «PHARE» (Poland and Hungary: Aid for Restructuring of the Economies) як фінансового інструменту інтеграції країн Центральної та Східної Європи було відкрито підпрограму для *Боснії та Герцеговини*, яка мала найбільші втрати після війни попри невеликі розміри країни. Експертами було визначено 10 ключових галузей економіки, які фінансувались цією програмою.

Цінний досвід Боснії та Герцеговини для України у реалізації програм повернення біженців, що сприяло відновленню людського потенціалу країни. Основною ідеєю програми було стимулювання органів місцевого самоврядування до створення умов для повернення біженців: ті громади, які реалізували відповідні заходи, могли отримувати фінансування проєктів відновлення та модернізації [5]. Як результат, чисельність населення через 10 років після війни була лише на 10 % нижчою довоєнного рівня [6].

Незважаючи на міжнародну підтримку, через низку внутрішніх протиріч Боснія та Герцеговина лише в 2022 році отримала статус кандидата на вступ до ЄС та залишається однією з найбідніших країн Європи.

Значно успішніший вектор повоєнного відновлення показала *Хорватія*. Особливістю країни був вищий рівень розвитку до війни, через що відбудова економіки відбувалась, здебільшого, за рахунок платоспроможного бізнесу з регіонів, які не постраждали від бойових дій (80 %) з усіх територій. В Україні такий сценарій був би можливим за умов високої податкової культури бізнесу та політичної відповідальності в ефективному перерозподілі фінансових ресурсів. Позитивні результати Хорватія досягла завдяки розвитку конкурентної банківської системи й стимулювання кредитування населення і бізнесу, а також підтримки тих галузей, які дозволили використати природний потенціал країни та дали значний мультиплікативний ефект. Такими, зокрема, були туризм і суднобудування. Для України ці сфери теж можуть мати високий потенціал економічної віддачі.

Японія, як і Німеччина, була державою-агресором у Другій світовій війні. Однак за обсягами ВВП сьогодні це третя економіка світу. Повоєнне відновлення Японії супроводжувалось низкою реформ з експертним та фінансовим супроводом США. Головною проблемою повоєнної відбудови був олігархат, який, окрім того, поширював свої впливи на сусідні країни, у тому числі Південну Корею. Завдяки тиску США олігархат було подолано, тому за прикладом Японії ця проблема не є нездоланною для України.

З-поміж різних реформ для України актуальним є досвід Японії, що сприятиме детінізації бізнесу та в подальшому – зростанню його податкової культури. Інструментом цьому були «блакитні декларації», які надавались

компаніям, які підтверджували свою прозору діяльність в обліковості результатів та сплати податків. Натомість компанії отримували адміністративні преференції у вигляді нижчого рівня державного контролю й аудиту, надалі звільнялись від подання декларацій [7]. Успішність системи забезпечила її чинність до сьогодні. У сучасній Японії діє так звана «блакитна система повернення», за якої ті компанії, які зарекомендували себе як доброчесні у звітності й декларуванні доходів отримують право на часткове повернення сплачених податків.

Ізраїль. Це специфічна країна зі специфічним досвідом, яка в 2023 році продовжує воювати. Однак Ізраїль – визнаний союзник НАТО, що надає йому право на зовсім іншу військову підтримку, ніж Україні. Низка країн має статус «основний союзник поза НАТО» (Major Non-NATO Ally – MNNA), серед яких Австралія, Єгипет, Японія, Аргентина, Бразилія та ін. Серед них також Ізраїль. Загалом це 19 країн, до яких Україна не ввійшла.

Приклад Ізраїлю для України полягає у розбудові сильного військово-оборонного комплексу з високою питомою вагою державного фінансування науки та інновацій. Ізраїль вирізняється також сильним міжнародним політичним лобі. Для України, яка має одну з найбільш потужних діаспор у світі, цей фактор слід використовувати при розбудові ефективної мережі дипломатії в різних країнах світу.

Грузія. Прикладом досвіду «як не треба робити» для України є Грузія, два регіони якої (Абхазія у 90-х роках XX століття) та Південна Осетія (в 2008 році) були окуповані росією. При значних інвестиціях з боку США після подій 2008 року чинна влада Грузії залишається проросійською. Окупація частини території сформували соціальний гнів проти росії, але прийняття біженців-росіян у 2022 році, торгівля через Чорне Море, збереження авіасполучення та ін. є доказом потужних російських впливів на владу Грузії та слабкість громадянського суспільства. Такий сценарій є неприпустимим для України.

Розглянутий зарубіжний досвід дозволяє обґрунтувати *пріоритети відновлення економіки України за різних сценаріїв* (рис. 1):

Рис. 1. Сценарії перебігу повномасштабної війни та їх основна характеристика для планування повоєнного відновлення України

Джерело: сформовано автором

1. Пріоритети при продовженні бойових дій в активній чи затяжній фазі:

- сценарне планування повоєнного відновлення України на різнострокову перспективу (досвід всіх нині розвинутих держав, які досягли успіху в повоєнному відновленні);

- поступова політична модернізація з подоланням схильностей до авторитарних режимів, легалізація vs заборона олігархічних груп (досвід Південної Кореї та Японії);

- посилення політичної культури парламентсько-президентської республіки України для протидії узурпації влади та корупції на найвищому владному рівні (негативний досвід Південної Кореї, яка попри значний технологічний прогрес досі потерпає від корупції на найвищому рівні влади);

- незворотність проєвропейських та євроатлантичних орієнтирів інтеграції України з відривом від російських зв'язків та неповерненням до проросійських політичних еліт (негативний досвід Грузії);

- мобілізація інституту української діаспори в різних країнах світу для їхнього залучення до дипломатичної роботи (досвід Ізраїлю);

- міжнародна фінансова підтримка стабілізації й відновлення економіки регіонів через спеціальні фонди, що функціонують на прозорих засадах та можуть контролюватись міжнародними партнерами (досвід повоєнного відновлення країн Європи за підтримки США за «Планом Маршалла»);

- визначення пріоритетних видів економічної діяльності (до десяти) як

«опор» економіки України при програмному фінансуванні з фондів ЄС (досвід Боснії та Герцеговини);

- реалізація заходів протидії монополізації у стратегічних галузях економіки, зокрема металургії й машинобудуванні (досвід Німеччини);

- фінансова домінанта державних витрат на розвиток підприємництва натомість державного апарату (досвід Німеччини).

2. Пріоритети при заморожуванні ситуації на частині тимчасово окупованих територій:

- реалізація «Плану Маршалла» для України, що орієнтований на непрямі довгострокові ефекти розвитку ринкового й стабільного середовища, яке забезпечує ефективне використання ресурсного потенціалу й залучення інвестицій (досвід повоєнного відновлення країн Європи за підтримки США);

- системні й чіткі заходи влади у пришвидшенні та завершенні євроінтеграції України з контролем громадянського суспільства (досвід Польщі);

- стимулювання внутрішніх інвестицій населення в умовах зростання інституційної довіри до влади з використанням інструментарію державних гарантій, пільгових кредитів та оподаткування, інших ситуативних преференцій (досвід Південної Кореї); стимулювання внутрішніх інвестицій також необхідне для уникнення абсолютної залежності від міжнародної допомоги (негативний досвід Боснії та Герцеговини);

- системні реформи в сферах земельних відносин, цінового дерегулювання, а також пільгового оподаткування експортної діяльності (досвід Німеччини). Даний досвід для України особливо цінний в частині стимулювання експорту, що, зважаючи на економічні реалії України (катастрофічне відставання від країн ЄС за технологічним укладом економіки) є першим етапом інноваційного розвитку економіки на засадах детінізації підприємництва, підвищення конкурентоспроможності його продукції та подальшого посилення інноваційної складової;

- інфраструктурна відбудова на новій якісній основі, за міжнародними будівельними та інклюзивними стандартами (досвід Польщі);

- структурний перехід економіки України спочатку від аграрної до

аграрно-промислової, а надалі до інноваційної економіки з розвитком Industry 4.0, збереженням та поверненням людського потенціалу (неприпустимість підтримки аграрної спеціалізації, адже як показав досвід повоєнного відновлення Німеччини для її ослаблення згідно «Плану Моргентау» аграрна економіка була чинником вразливості країни);

- пріоритизація при фінансуванні економічного відновлення промислових видів економічної діяльності – військово-оборонного комплексу та формоутворюючих Industry 4.0 (досвід повоєнного відновлення країн Європи за підтримки США згідно «Плану Маршалла», досвід Ізраїлю);

- пріоритизація розвитку туризму як галузі з мультиплікативним ефектом економічної віддачі завдяки ефективному використанні унікального й різноманітного природного та історико-культурного потенціалу України, що, окрім того, є важливим для утвердження української самобутності у глобальному культурному просторі (досвід Хорватії);

- поступове зростання фінансування прикладних наукових досліджень, що забезпечить технологізацію промисловості через впровадження інноваційних розробок (досвід Німеччини, коли після Другої Світової війни до початку 60-х років XX століття вдалось досягти трикратного зростання промислового виробництва за довоєнні показники на новій якісній основі [8]), а також сприятиме нарощуванню експорту технологічної продукції (досвід Південної Кореї).

3. Пріоритети при повній деокупації територій України:

- завершення й укріплення реалізованих заходів при сценаріях (залежно від ситуації) продовження бойових дій або їх заморожування на частині територій (пункти 1 та 2);

- переосмислення сталої економічної моделі розвитку України (рекомендації Міжнародної конференції з відновлення України у м. Берлін 2022 року);

- в умовах розвитку бізнес-середовища й поступового зростання податкової культури бізнесу впровадження системи «блакитних декларацій» для підприємств, які зарекомендували себе як доброчесні з отриманням натомість визначених преференцій (досвід Японії);

- стимулювання повернення біженців та ВПО через стимули територіальних громад, які завдяки цьому отримуватимуть доступ до фінансування проєктів відновлення, модернізації та розвитку (досвід Боснії та Герцеговини);

- євроатлантична інтеграція України як базова умова забезпечення країни при тяглоті російської агресії та остаточного переходу на провідні військово-оборонні стандарти. Альтернатива (до дискусії) – України як «основний союзник поза НАТО» (досвід Японії, Ізраїлю та ін. країн).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, різні країни пройшли свій шлях повоєнного відновлення. Але спільним знаменником були: сильна міжнародна підтримка; системні й результативні внутрішні реформи; незворотність європейського й євроатлантичного вибору на противагу збереженню російських впливів. Кожна країна пройшла свій шлях до суверенітету й незалежності, щоб бути спроможною протистояти зовнішній агресії. Україна теж проходить свій шлях і досвід інших держав лише окреслює потрібні заходи, що пришвидшать відновлювальні процеси та забезпечать незворотність демократичного вибору. Але серед різних країн, на наш погляд, слід більше вивчати досвід Південної Кореї, з якою в Україні є дуже багато історичних паралелей. Південна Корея досі потерпає від корупції на найвищому рівні. Причиною цього є східна, зокрема корейська бізнес-культура, яка передбачає тісний зв'язок сім'ї, друзів і бізнесу. Такий тип відносин характерний для української бізнес-культури – «кумівства» і «кругової поруки». Окрім того, Південна Корея як президентська республіка багато століть була схильна до авторитарних режимів влади, які змінювали одна одну. В Україні схильності до одноосібного владного лідерства теж присутні. Тому так важливо викорінювати ці просхідні підходи та посилювати парламентсько-президентську модель України як демократичної республіки. У подальших дослідженнях автора буде більш детально вивчений досвід повоєнного відновлення Південної Кореї через призму адаптації для України.

Література

1. План Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>
2. Юрків Ю. Від руїн до світового лідерства в економіці: Економічна Правда (27.06.2022 року). URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/>
3. Шуба Т. П., Луняка В. А., Сашкова А. О. Шлях економічного розвитку Польщі до та після вступу до Європейського Союзу. *Економіка і суспільство*. 2017. № 13. С. 150-156.
4. Дмитренко О. Як відновити країну після руйнації: досвід Південної Кореї: Полтавська Хвиля (21.06.2023). URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/>
5. Богдан Т. Як повернути українських біженців додому після війни: Українська правда (28.12.2022). URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/>
6. Косаревиц С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини: Центр Дністрянського (28.12.2022). URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia>
7. Відновлюючи все: як країни оговтувалися від війни: Transparency International Україна (26.05.2022). URL: <https://ti-ukraine.org/en/blogs/rebuilding-everything-how-countries-recovered-from-war/>
8. Бадрак Д. Чим прислужиться Україні світовий досвід повоєнної відбудови: УкрІнформ (3.04.2023). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690887-cim-prisluzitsa-ukraini-svitovij-dosvid-povoennoi-vidbudovi.html>

References

1. Recovery Plan of Ukraine (2023), available at: <https://recovery.gov.ua/> (Accessed 26 October 2023).
2. Yurkiv, Yu. (2022), “From ruins to world leadership in economics”, *Ekonomichna Pravda*, [Online], available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/> (Accessed 27 October 2023).
3. Shuba, T.P., Luniaka, V.A. and Sashkova, A.O. (2017), “The path of economic development of Poland before and after joining the European Union”, *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 13, pp. 150–156.

4. Dmytrenko, O. (2023), “How to restore the country after destruction: the experience of South Korea”, *Poltavska Khvyliia*, [Online], available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/> (Accessed 27 October 2023).

5. Bohdan, T. (2022), “How to return Ukrainian refugees home after the war”, *Ukrainska pravda*, [Online], available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695503/> (Accessed 28 October 2023).

6. Kosarevych, S. (2022), “Post-war reconstruction of Bosnia and Herzegovina”, *Tsentralne Dnistrianskoho*, [Online], available at: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia> (Accessed 30 October 2023).

7. Transparency International Ukraine (2022), “Rebuilding everything: how countries recovered from war”, available at: <https://ti-ukraine.org/en/blogs/rebuilding-everything-how-countries-recovered-from-war/> (Accessed 30 October 2023).

8. Badrak, D. (2023), “How the world experience of post-war reconstruction will benefit Ukraine”, *UkrInform*, [Online], available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690887-cim-prisluzitsa-ukraini-svitovij-dosvid-povoennoi-vidbudovi.html> (Accessed 30 October 2023).

Стаття надійшла до редакції 31.10.2023 р.